

**Wijziging van de Algemene wet bestuursrecht, de Algemene wet inzake rijksbelastingen, de Wet op de rechterlijke organisatie en de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren in verband met enkele wijzigingen in het belang van de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling bij de hoogste rechtscolleges**

**MEMORIE VAN TOELICHTING**

**I. ALGEMEEN**

**1. Inleiding**

Dit wetsvoorstel bevat twee elementen, die beide ten doel hebben de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling te bevorderen.

In de eerste plaats wordt voorgesteld om de figuur van de “amicus curiae” in procedures bij de hoogste bestuursrechters wettelijk te verankeren. Deze figuur houdt kort gezegd in dat ook anderen dan de bij een rechtszaak betrokken partijen de gelegenheid kunnen krijgen om in die zaak een inbreng te leveren (mee te denken). “Meedenkers” kunnen door hun inbreng in een procedure voor de rechter een bijdrage leveren aan de rechtsontwikkeling. Door de inbreng van anderen dan partijen kan de rechter een beter, breder zicht krijgen op de mogelijke maatschappelijke gevolgen van een te nemen beslissing. Op dit onderwerp wordt nader ingegaan in paragraaf 2 van dit algemeen deel.

In de tweede plaats wordt voorgesteld om de mogelijkheid van zogeheten kruisbenoemingen tussen de hoogste rechtscolleges te completeren. Het gaat hier met name om het opheffen van de wettelijke belemmering dat alleen personen die zelf reeds lid zijn van de Hoge Raad, kunnen worden benoemd tot raadsheer in buitengewone dienst in dat college. Op dit onderwerp wordt nader ingegaan in paragraaf 3 van dit algemeen deel.

Beide voorstellen passen in de in het regeerakkoord neergelegde ambitie om de rechtspraak effectiever en meer bij de tijd te laten zijn. Dit wetsvoorstel ondersteunt derhalve de voornemens van het kabinet inzake maatschappelijk effectieve rechtspraak.<sup>1</sup>

Dit wetsvoorstel is aangekondigd in een brief van 22 maart 2019, die ondergetekende mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Tweede Kamer heeft gezonden.<sup>2</sup> Aanleiding voor deze brief was een verzoek van de vaste commissie van Justitie en Veiligheid van 22 november 2018 om te reageren op voorstellen uit een rapport dat in augustus 2016 op verzoek van onze ambtsvoorgangers werd uitgebracht door een daartoe ingestelde commissie, de Commissie rechtseenheid bestuursrecht.<sup>3</sup> Dit rapport bevatte voorstellen over rechtseenheid tussen de Hoge Raad en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS). Het vorige kabinet kondigde in september 2016 aan de voorstellen van de commissie te willen verwerken in een invoeringswet met betrekking tot het op dat moment bij de Tweede Kamer aanhangige

---

<sup>1</sup> Zie de brief van de Minister voor Rechtsbescherming aan de Tweede Kamer van 20 april 2018; *Kamerstukken II* 2017/18, 29279, nr. 425.

<sup>2</sup> *Kamerstukken II* 2018/19, 29279, nr. 498.

<sup>3</sup> Brief van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid van 22 november 2018, nr. 2018Z21545/2018D55895. Zie voor het rapport van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht: bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 34389, nr. 9.

wetsvoorstel organisatie hoogste bestuursrechtspraak.<sup>4</sup> Laatstgenoemd wetsvoorstel bevatte een zodanige wijziging van het stelsel van hoogste bestuursrechtspraak, dat de Hoge Raad en de ABRvS als twee hoogste rechtscolleges zouden overblijven, onder opheffing van de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb). Deze voornemens hebben echter geen doorgang gevonden, omdat het wetsvoorstel in november 2016 werd ingetrokken vanwege onoverkomelijke bezwaren van het toenmalige kabinet tegen enkele op dat wetsvoorstel aanvaarde amendementen. Op dit moment bestaan er dus nog steeds vier hoogste rechtscolleges: de Hoge Raad (cassatierechter op het gebied van strafrecht, privaatrecht en belastingrecht), de ABRvS (hoogste algemene bestuursrechter), de CRvB (hoogste bestuursrechter op het terrein van met name sociale zekerheid, sociale voorzieningen en ambtenarenrecht) en het CBb (hoogste bestuursrechter op het terrein van het economisch bestuursrecht).

De vaste commissie voor Justitie en Veiligheid verzocht in haar brief van 22 november 2018 om expliciet in te gaan op de mogelijkheid om een wetstraject op te starten met betrekking tot de voorstellen die de Commissie rechtseenheid bestuursrecht in de vorm van concrete wetteksten in haar rapport had opgenomen. In de eerdergenoemde brief van 22 maart 2019 heb ik hierop positief gereageerd.

## 2. Amicus curiae

De figuur van de amicus curiae is met name bekend uit de Angelsaksische rechtssystemen, maar ook in andere rechtssystemen wordt van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Bekende voorbeelden zijn de *amicus curiae* brief die bij het *Supreme Court* van de Verenigde Staten kan worden ingediend en de vergelijkbare procedure bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), zoals geregeld in artikel 36 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden. In laatstgenoemd artikel is onder meer vastgelegd dat de president van het EHRM elke belanghebbende die niet de verzoeker is, kan uitnodigen schriftelijke conclusies in te dienen of aan zittingen deel te nemen.<sup>5</sup> In Frankrijk is enkele jaren geleden het instrument van de amicus curiae geïntroduceerd voor bestuursrechtelijke procedures.<sup>6</sup>

Ook in de Nederlandse wetgeving zijn er in de afgelopen jaren enkele amicus curiaeprocedures geïntroduceerd. De artikelen 8:45a en 8:60a van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) bevatten, ter uitvoering van artikel 15, derde lid, van de Verordening (EG) 1/2003, een specifieke bevoegdheid voor de Europese Commissie en de Autoriteit Consument en Markt om in zaken die de toepassing van die verordening betreffen (mededingingszaken), ook ongevraagd als niet-partij deel te nemen aan een procedure bij de bestuursrechter.<sup>7</sup> Voorts bestaat er voor prejudiciële procedures bij de Hoge Raad sinds 2012 een regeling voor de amicus curiae in civiele zaken (art. 393 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering) en sinds 2016 in fiscale zaken (art. 27gc Algemene wet inzake rijksbelastingen). In beide gevallen gaat het om een bevoegdheid voor de Hoge Raad om te bepalen dat ook anderen dan partijen binnen een daartoe te bepalen termijn in de gelegenheid worden gesteld om schriftelijke opmerkingen te maken en om hen uit te nodigen ter zitting

<sup>4</sup> Zie de brief van de Minister van Veiligheid en Justitie van 5 september 2016; *Kamerstukken II* 2015/16, 34389, nr. 9.

<sup>5</sup> Zie uitvoeriger over de praktijk bij het *Supreme Court* en het EHRM: R. Stolk, Y.E. Schuurmans & J.E. Esser, 'De amicus curiae: een instrument voor rechtsvorming of ook voor rechtsbescherming?', *Ars Aequi* 2019, afl. 1, p. 9-19.

<sup>6</sup> J.C.A. de Poorter, 'Het belang van de amicus curiae voor de rechtsvormende taak van de hoogste bestuursrechters. Naar een regeling van de amicus curiae in de Algemene wet bestuursrecht', *Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht* 2015, afl. 2, p. 40-49, *NTB* 2015/7.

<sup>7</sup> De procedure was oorspronkelijk opgenomen in de Mededingingswet en is in 2013 overgebracht naar de Awb.

aanwezig te zijn om over hun opmerkingen te worden gehoord. In het begin juli 2019 bij de Tweede Kamer ingediende wetsvoorstel Tijdelijke wet Groningen is eenzelfde regeling voorgesteld in het kader van de in dat wetsvoorstel opgenomen prejudiciële procedure bij de ABRvS (art. 17).<sup>8</sup>

In het in paragraaf 1 genoemde rapport van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht uit 2016 was voor zaken die zich er volgens de voorstellen in dat rapport voor zouden lenen om in een rechtseenheidskamer bij de Hoge Raad of bij de ABRvS te worden behandeld, eveneens voorzien in een amicus curiaebevoegdheid voor deze beide rechtscolleges. Daartoe zou voor deze rechtscolleges de mogelijkheid worden geopend om bij die zaken ook anderen dan partijen in de gelegenheid te stellen om in de procedure schriftelijke opmerkingen te maken.

In het najaar van 2017 heeft de ABRvS in een drietal zaken besloten om te experimenteren met een amicus curiae procedure. Daartoe maakte de ABRvS gebruik van artikel 8:45, eerste lid, Awb, op grond waarvan de bestuursrechter ook aan anderen dan partijen kan verzoeken om aan de bestuursrechter binnen een door hem te bepalen termijn schriftelijk inlichtingen te geven. Het vragen om inlichtingen aan anderen dan partijen geschiedde in drie zaken waarin de ABRvS zich gesteld zag voor een rechtsvraag die haar noopte tot een rechtsvormende beslissing. De ABRvS had in die zaken behoefte om anderen dan partijen te laten “meedenken”, primair om beter zicht te krijgen op de gevolgen die haar uitspraak voor de rechtspraktijk zou kunnen hebben.

Op verzoek van de voorzitter van de ABRvS heeft naar dit experiment een onafhankelijk wetenschappelijk evaluatieonderzoek plaatsgevonden door onderzoekers verbonden aan de Raad van State en Tilburg University. Dit heeft geleid tot een evaluatierapport, dat in oktober 2018 is uitgebracht.<sup>9</sup> Omdat het experiment slechts drie zaken betrof en het instrument in die drie zaken op verschillende wijzen is toegepast, konden de onderzoekers slechts in heel geringe mate uitspraken doen over de vraag in welke mate de inzet van de amicus curiae in deze drie procedures heeft bijgedragen aan de tweeledige doelstelling daarvan: het vergroten van de kwaliteit van het proces van rechtsvorming door informatievergaring omtrent de macrogevolgen van de beslissing en het bijdragen aan de legitimiteit van de beslissing door participatie, representatie en transparantie. Wel viel de onderzoekers op dat in de doctrine op de inzet van het instrument van de amicus curiae op zichzelf niet of nauwelijks kritiek van betekenis wordt geleverd. In algemene zin konden de onderzoekers ook vaststellen dat de door hen verrichte literatuurstudies, interviews en questionnaires een overwegend positief beeld vertoonden. In het evaluatierapport is aanbevolen om het experiment met de amicus curiae voort te zetten en meer ervaring op te doen met het instrument. Daarbij hebben de onderzoekers specifieke aanbevelingen gedaan met het oog op een zorgvuldige bezinning op het doel waarvoor de amicus curiae wordt ingezet, de openbaarheid en het verdedigingsbeginsel. Een belangrijke laatste aanbeveling vormde het vereiste van een wettelijke regeling. De ABRvS maakte voor de inzet van de amicus curiae in de drie zaken als gezegd gebruik van artikel 8:45, eerste lid, Awb. Zoals ook al in het evaluatierapport is aangegeven, was die bepaling daar echter niet voor bedoeld. Het betreft hier immers een specifieke bevoegdheid voor bestuursrechters om aan anderen dan partijen schriftelijke inlichtingen te vragen en onder hen berustende stukken in te zenden, waartoe sommige niet-partijen (bestuursorganen en werkgevers) zelfs wettelijk verplicht zijn. Het gaat hier om specifieke informatie die de rechter nodig heeft om op het ingestelde (hoger) beroep te

<sup>8</sup> *Kamerstukken II 2018/19, 35250, nrs. 1-3.*

<sup>9</sup> J.C.A. de Poorter, L.A. van Heusden & C.J. de Lange, *De amicus curiae geëvalueerd. Over de eerste indrukken van de inzet van het instrument van de amicus curiae in procedures voor de Afdeling bestuursrechtspraak*, Den Haag: Raad van State 2018.

kunnen beslissen en die in het ultieme geval - indien het gaat om anderen dan bestuursorganen en werkgevers - kan worden afgedwongen door betrokkene als getuige op te roepen om een verklaring af te leggen en door middel van de sterke arm te dwingen te verschijnen.<sup>10</sup> Dat is bij de amicus curiaebevoegdheid, waarbij het belang om informatie te verstrekken en het bepalen van de inhoud en omvang van die informatie juist ligt bij degene die de informatie verstrekt (de amicus), niet aan de orde. Bovendien is het twijfelachtig, zoals ook in het evaluatierapport is vermeld, of art. 8:45 een grondslag kan bieden om door middel van een algemene uitnodiging een ieder uit te nodigen om informatie te verschaffen. In het evaluatierapport is daarom aanbevolen om binnen afzienbare termijn in elk geval de bevoegdheid voor de hoogste bestuursrechters om de amicus curiae in te zetten, in de Awb te regelen. Beperking tot de hoogste bestuursrechters lag naar het oordeel van de onderzoekers in de rede omdat die, anders dan de rechtbanken, een heel geprononceerde rechtsvormende taak hebben. De onderzoekers hadden daarbij met name het oog op de ABRvS, de CRvB en het CBb.

Naar het oordeel van de regering is het inderdaad van belang om via een eenduidige grondslag in de Awb een regeling te treffen voor de inzet van de amicus curiae bij de hoogste bestuursrechters. Hiermee kan niet alleen de rechtsontwikkeling worden bevorderd, maar ook, zoals de Commissie rechtseenheid bestuursrecht al aangaf in haar rapport uit 2016, de rechtseenheid. Ook kan de amicus curiae een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van de maatschappelijke effectiviteit van de (bestuurs)rechtspraak doordat daarmee geluiden uit de samenleving beter kunnen doordringen in de rechtspraak. In het regeerakkoord is de ambitie neergelegd om de rechtspraak effectiever en meer bij de tijd te laten zijn. Het betrekken van anderen dan partijen in de vorm van een amicus curiaebevoegdheid voor de hoogste bestuursrechter, past in die ambitie. Eerder, in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel dat ten grondslag lag aan de invoering van de prejudiciële procedure in de artikelen 392-395 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, werd er door de regering reeds op gewezen dat de rechter zich met dit instrument een zo compleet mogelijk beeld kan verschaffen van de juridische en maatschappelijke context van het geschil; ook is daar aangegeven dat het instrument geschikt is voor zaken waarbij het belang van het antwoord op een bepaalde rechtsvraag uitstijgt boven de specifieke belangen van procespartijen.<sup>11</sup>

Aangezien ook de Hoge Raad hoogste bestuursrechter is, namelijk voor wat betreft de belastingrechtspraak (en een beperkt gedeelte van met name de socialezekerheidsrechtspraak), acht de regering het aangewezen om ook voor de Hoge Raad het instrument van de amicus curiae ter beschikking te stellen.

Met het wettelijk verankeren van de amicus curiaebevoegdheid voor de hoogste bestuursrechters komt de regering tegemoet aan een daartoe strekkend verzoek dat de voorzitter van de ABRvS mede namens de presidenten van de Hoge Raad, de CRvB en het CBb heeft gedaan aan ondergetekende.

Overeenkomstig de aanbevelingen uit het evaluatierapport is in dit wetsvoorstel gekozen voor een eenvoudige en sobere regeling, die de hoogste bestuursrechters zoveel mogelijk ruimte laat om ervaring op te doen met het instrument. De in dit wetsvoorstel voorgestelde regeling biedt de mogelijkheid voor verschillende werkwijzen, variërend van het benaderen van specifieke amici curiae tot open (internet)consultaties. De nu voorgestelde regeling in de Awb is minder gedetailleerd dan de op dit moment bestaande regels over de amicus curiae in

---

<sup>10</sup> Zie *Kamerstukken II* 1991/92, 22495, nr. 3, p. 130.

<sup>11</sup> *Kamerstukken II* 2010/11, 32612, nr. 3, p. 17.

de eerdergenoemde prejudiciële procedures in civiele en fiscale zaken bij de Hoge Raad. Reden daarvoor is mede dat het in dit wetsvoorstel gaat over de inzet van de amicus curiae in de hoofdprocedure, dus in de (hoger)beroepsprocedure zelf. Omdat de amicus curiae dus is ingebed in de hoofdprocedure kan het procesrecht minder uitvoerig zijn dan in voornoemde regelingen die een prejudiciële procedure betreffen. Nadere regels kunnen door de betrokken colleges in hun procesreglementen worden opgenomen. Anderzijds is de voorgestelde regeling minder summier dan die in het conceptwetsvoorstel van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht uit 2016 was opgenomen. Zo acht de regering het uit het oogpunt van het waarborgen van een eerlijk proces (beginsel van hoor en wederhoor) noodzakelijk om aan partijen uitdrukkelijk te mogelijkheid te geven om op de inbreng van de amicus curiae te reageren. Ook ligt het in de rede om aan de rechter de bevoegdheid toe te kennen om de amicus curiae ter zitting uit te nodigen om toelichting te laten geven op de ingebrachte schriftelijke opmerkingen.

Vanzelfsprekend is de amicus curiaeprocedure bedoeld voor een beperkt aantal zaken. Het gaat immers alleen om zaken waarin van de inzet van dat instrument daadwerkelijk een toegevoegde waarde kan worden verwacht voor de rechtsvormende taak van het betreffende rechtscollege. In het eerdergenoemde evaluatierapport is de verwachting uitgesproken dat het bij de ABRvS gaat om hooguit 10 tot 15 zaken per jaar (op een totaal aantal door de ABRvS jaarlijks behandelde hoofdzaken van ruim 10.000). Bij de andere hoogste bestuursrechters zullen dit er naar verwachting in elk geval niet meer zijn. Dat het instrument alleen daar wordt ingezet waar dit zinvol en nodig is, wordt ook gewaarborgd door de keuze in dit wetsvoorstel om het toepassingsbereik te laten aansluiten bij die van het instrument van de conclusies, dus uitsluitend bij de hoogste bestuursrechters en uitsluitend bij zaken die in een meervoudige of grote kamer worden behandeld.

### **3. Kruisbenoemingen**

Een belangrijk element in de voorstellen van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht uit 2016 was de regeling die beoogde dat met het oog op de rechtseenheid in de Hoge Raad en de ABRvS over en weer enkele leden van het andere college zouden kunnen worden benoemd (zogenoemde kruisbenoemingen). Dit ter bevordering van de rechtseenheid, zowel binnen het bestuursrecht als tussen het bestuursrecht en de andere rechtsgebieden.

Het belang van rechtseenheid is onomstreden. Kortheidshalve verwijzen wij hierbij naar de waardevolle beschouwingen die eerdergenoemde commissie hierover in haar rapport heeft opgenomen. Ter versterking van de rechtseenheid tussen de Hoge Raad en de ABRvS ontwierp de commissie destijds een tamelijk gedetailleerde wettelijke regeling over rechtseenheidskamers bij deze twee colleges. Deze regeling moet worden gezien tegen de achtergrond van de toenmalige voornemens tot reorganisatie van de hoogste bestuursrechtspraak, waarbij de Hoge Raad en de ABRvS als de twee hoogste rechtscolleges zouden overblijven na de opheffing van de CRvB en het CBb.

Uitgaande van de bestaande situatie van vier hoogste rechtscolleges<sup>12</sup> en de breed levende wens om op dat terrein geen ingrijpende institutionele wijzigingen aan te brengen, heeft het naar het oordeel van de regering de voorkeur om bij het versterken van de rechtseenheid tussen deze colleges zoveel mogelijk aan te sluiten bij reeds bestaande voorzieningen. Sommige van deze voorzieningen waren ten tijde van de intrekking van voornoemd wetsvoorstel nog relatief nieuw, maar zijn inmiddels verder tot wasdom zijn gekomen. Dit

---

<sup>12</sup> Volledigheidshalve zij opgemerkt dat ook het college van beroep voor het hoger onderwijs en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden voor bestuurlijke boetes op grond van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften strikt genomen kunnen worden aangemerkt als hoogste bestuursrechters. Gelet op de zeer specifieke taak van deze twee bestuursrechters kunnen zij in het navolgende verder buiten beschouwing blijven.

geldt in het bijzonder voor de zogeheten grote kamer bij de ABRvS, de CRvB en het CBb. Sinds de inwerkingtreding van de Wet aanpassing bestuursprocesrecht in 2013 kan binnen deze rechtscolleges een zogeheten grote kamer worden gevormd, waarin zaken worden behandeld waarvan het met oog op de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling geraden voorkomt dat die behandeling door vijf in plaats van drie rechters plaatsvindt (art. 8:10a, vierde lid, Awb). Het instituut van de grote kamer is in de afgelopen jaren goed bruikbaar gebleken voor die zaken waarin expertise uit een of meer van de andere rechtscolleges een meerwaarde had, mede met het oog op bevordering van rechtseenheid.

Die expertise kan worden verkregen omdat de wet het mogelijk maakt dat de betrokken rechtscolleges werken met een stelsel van zogeheten kruisbenoemingen. Dit stelsel komt erop neer dat in elk van deze rechtscolleges staatsraden in buitengewone dienst (ABRvS) of raadsheren-plaatsvervangers (CRvB en CBb) werkzaam zijn die hun hoofdfunctie vervullen als rechter in een van de twee andere rechtscolleges. Door een grote kamer samen te stellen waarvan ook leden deel uitmaken die hun hoofdfunctie vervullen in een of meer van de andere rechtscolleges, kan het belang dat die colleges hechten aan rechtseenheid en het feit dat daadwerkelijk rechtseenheid wordt bewerkstelligd, ook voor de buitenwereld zichtbaar worden gemaakt en kan een uitspraak van een dergelijke kamer voor alle (hoogste) bestuursrechters richtinggevend worden. Als bijlage bij deze memorie is een overzicht opgenomen van de zaken die in de betrokken rechtscolleges sinds 2013 in grote kamers zijn behandeld, waarbij tevens is aangegeven vanuit welke andere rechtscolleges rechters als staatsraad in buitengewone dienst of als raadsheren-plaatsvervanger aan die behandeling hebben deelgenomen.<sup>13</sup> Daaruit blijkt dat er bij de ABRvS, de CRvB en het CBb gezamenlijk gemiddeld twee keer per jaar voor de behandeling van een zaak een grote kamer wordt gevormd. Het instrument wordt dus selectief toegepast. Het gaat om zaken waarbij rechtsvragen spelen die voor de ontwikkeling van het algemeen bestuursrecht en/of voor de verhouding tussen het bestuursrecht en andere rechtsgebieden van bijzonder belang zijn. Steeds waren grote kamers gemengd samengestelde kamers, dus samengesteld uit leden van verschillende rechtscolleges. Daarmee is zichtbaar gemaakt dat het met name ging om de “externe” rechtseenheid. Dat sluit overigens niet uit dat in de toekomst de grote kamer ook wel eens gebruikt kan worden voor een voor de rechtsontwikkeling belangrijke uitspraak die slechts het rechtsgebied van één rechtscollege raakt. In de meeste gevallen waarin een grote kamer werd samengesteld, betrof het zaken die bij de ABRvS in behandeling zijn. Dat is begrijpelijk, gelet op de rol van de ABRvS als hoogste algemene bestuursrechter en gelet op het feit dat bij de ABRvS meer zaken worden behandeld dan bij de andere twee rechtscolleges. Naar het oordeel van de regering laten de gevallen waarin zaken naar een grote kamer zijn verwezen zien dat deze figuur doeltreffend is en haar waarde in de praktijk bewijst. De toepassing van artikel 8:10a, vierde lid, Awb in de praktijk geeft dus geen aanleiding om wijzigingen aan te brengen in die regeling.

De wet biedt ook ruimte om anderen dan leden van de ABRvS, de CRvB en het CBb tot staatsraad in buitengewone dienst c.q. raadsheren-plaatsvervanger in een van de andere rechtscolleges te benoemen. Zo zijn er bij de ABRvS ook enkele leden van de Hoge Raad benoemd tot staatsraad in buitengewone dienst.<sup>14</sup> In het stelsel van kruisbenoemingen bestaat er echter nog een lacune, waarop ook de Commissie rechtseenheid bestuursrecht in haar

---

<sup>13</sup> Met dit overzicht en de beschouwing in deze memorie van toelichting wordt tevens uitvoering gegeven aan de toezegging van de toenmalige Minister van Justitie en Veiligheid aan de Tweede Kamer om over een aantal jaren na de inwerkingtreding van artikel 8:10a, vierde lid, Awb de werking van de “grote kamer” te evalueren (zie *Kamerstukken II 2011/12*, 32450, nr. 17, p. 24 en 43-44).

<sup>14</sup> Bij de CRvB en het CBb is dit, gelet op de cassatietaak die de Hoge Raad heeft ten aanzien van bepaalde uitspraken van die beide colleges, geen praktijk.

rapport heeft gewezen. Het is thans wettelijk niet mogelijk om leden van andere hoogste rechtscolleges te benoemen tot raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad. Uit artikel 5a van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren (Wrra) volgt namelijk dat alleen wie reeds als president, vice-president of raadsheer benoemd is in de Hoge Raad, in aanmerking komt voor een benoeming tot raadsheer in buitengewone dienst in dat college. Blijkens de wetsgeschiedenis werd openstelling van het plaatsvervangend lidmaatschap van de Hoge Raad voor anderen dan oud-leden van de Hoge Raad destijds (dertig jaar geleden) minder wenselijk geacht omdat men vond dat raadsheren in buitengewone dienst reeds in hoge mate bekend zouden moeten zijn met en ingevoerd in de werkwijze en oordeelsvorming van de Hoge Raad. Dit zou slechts mogen worden verwacht van leden die reeds een zekere tijd volledig hebben deelgenomen aan de werkzaamheden van de Hoge Raad, zo was toen de gedachte.<sup>15</sup> In haar rapport heeft de Commissie rechtseenheid bestuursrecht in 2016 gesteld dat deze reden niet valide is om aan deelname van leden van de ABRvS aan de werkzaamheden van de Hoge Raad in de weg te staan voor zaken op het gebied van de rechtseenheid in het bestuursrecht, die evenzeer tot de expertise van de ABRvS behoren. Ook wees de commissie erop dat de grenzen tussen de rechtsgebieden diffuser zijn geworden en de benoemingsvereisten voor de colleges inmiddels geheel dezelfde zijn. De opvatting van de commissie sloot aan op een wens die de Hoge Raad zelf reeds eerder had geuit. In de inleiding van het jaarverslag over 2014 merkten de president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad op dat de Hoge Raad het uit een oogpunt van wederkerigheid wenselijk vindt dat ook staatsraden benoemd kunnen worden tot raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad. Aldus zouden staatsraden via deelname aan de rechtspraak van de Hoge Raad een vergelijkbare bijdrage kunnen leveren aan de rechtseenheid in het bestuursrecht, aldus de inleiding in het jaarverslag.<sup>16</sup> In hun in april 2015 uitgebrachte advies over het conceptwetsvoorstel dat zou leiden tot het latere wetsvoorstel organisatie hoogste bestuursrechtspraak, constateerden de president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad dat aan de rechtspraak van de Hoge Raad niet kan worden deelgenomen door leden van de andere colleges, doordat de wet niet voorziet in een mogelijkheid tot aanstelling van deze leden tot raadsheer in buitengewone dienst bij de Hoge Raad, en gaven zij in overweging om een wetswijziging te bevorderen die het mogelijk maakt dat leden van de Afdeling bestuursrechtspraak in de Hoge Raad worden benoemd tot raadsheer in buitengewone dienst. De Afdeling bestuursrechtspraak sloot zich in haar advies over het betreffende conceptwetsvoorstel bij deze wens van de Hoge Raad aan.<sup>17</sup> Dezelfde wens uitte de Raad voor de rechtspraak in zijn (overigens negatieve) advies over het conceptwetsvoorstel. De Raad achtte het “ten minste nodig” dat de wet zou voorzien in de mogelijkheid van het benoemen van staatsraden van de ABRvS tot raadsheer in buitengewone dienst bij de Hoge Raad.<sup>18</sup> Ook na de intrekking van het wetsvoorstel organisatie hoogste bestuursrechtspraak hebben de president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad de wenselijkheid van deze wederzijdse benoemingen onder de aandacht gebracht.<sup>19</sup>

De regering onderschrijft deze wenselijkheid. Daarom heft dit wetsvoorstel de wettelijke belemmering op voor het benoemen van leden van andere hoogste rechtscolleges als

---

<sup>15</sup> *Kamerstukken II* 1986/87, 19920, nr. 3, p. 2.

<sup>16</sup> Hoge Raad der Nederlanden, *Verslag over 2014*, p. 7 ([www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Hoge-Raad-der-Nederlanden/Documents/Jaarverslag-HogeRaad-2014.pdf](http://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Hoge-Raad-der-Nederlanden/Documents/Jaarverslag-HogeRaad-2014.pdf)).

<sup>17</sup> Beide adviezen van 15 april 2015 zijn gepubliceerd als bijlagen bij *Kamerstukken II* 2014/15, 29279, nr. 231.

<sup>18</sup> Advies van 15 april 2015 (bijlage bij *Kamerstukken II* 2014/15, 29279, nr. 232).

<sup>19</sup> M.W.C. Feteris & J. Silvis, ‘Rechtseenheid en rechtsvorming als gezamenlijke verantwoordelijkheid van hoogste rechters’, in: *Rechtsorde en Bestuur. Liber amicorum aangeboden aan Piet Hein Donner*, Den Haag: Boom juridisch 2018, p. 285-286.

raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad. In de praktijk zal het hier dan gaan om kruisbenoemingen met de ABRvS.<sup>20</sup> Op deze wijze wordt dus het bestaande stelsel van kruisbenoemingen tussen de betrokken rechtscolleges gecompleteerd.

Wij geven er de voorkeur aan om, net als nu het geval is, de kruisbenoemingen niet specifiek te “oormerken” voor zaken waarin rechtseenheidsvragen spelen, reeds omdat deelname van leden van andere rechtscolleges ook zinvol kan zijn in zaken waarin niet zozeer vragen van rechtseenheid maar wel vragen van rechtsontwikkeling aan de orde zijn. Dit is een belangrijke reden om niet te kiezen voor het instellen van specifieke “rechtseenheidskamers” en naar het oordeel van de regering te beperkende benamingen als “staatsraad voor rechtseenheid” en “raadsheer voor rechtseenheid” met daaraan gekoppelde minimumaantallen voor dergelijke benoemingen. Omdat de regering als gezegd zoveel mogelijk aansluiting wil zoeken bij reeds bestaande voorzieningen en instrumenten, is het voorliggende wetsvoorstel wat dat betreft dus eenvoudiger en soberder van opzet dan de regeling die werd voorgesteld in het rapport van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht. Wel zal ook in gevallen waarin leden van andere rechtscolleges deelnemen aan de behandeling van zaken, de figuur van de *amicus curiae* haar waarde kunnen bewijzen. Zoals reeds werd toegelicht in paragraaf 2, is deze figuur ook aanbevolen in het rapport van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht.

Tenslotte merken wij op dat het door de benoeming van betrokkenen tot raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad mogelijk wordt om een of meer van hen in te zetten als advocaat-generaal bij de Hoge Raad (zie art. 119, vierde lid, Wet op de rechterlijke organisatie, Wet RO). In de praktijk zal door de president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad kunnen worden gezien of er behoefte aan bestaat om leden van een ander bestuursrechtelijk college bij de Hoge Raad conclusies te laten nemen.

#### **4. Grondwettelijke aspecten**

De benoeming van leden van een ander rechtscollege tot raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad maakt hen tot “lid” van de Hoge Raad in de zin van artikel 118, eerste lid, van de Grondwet. Dit betekent dat de grondwettelijke procedure van een voordracht van drie personen door de Tweede Kamer moet worden gevolgd.<sup>21</sup> De regering deelt de opvatting van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht dat hieraan geen bezwaren zijn verbonden, constitutioneel noch anderszins. Overeenkomstig het voorstel van de commissie is er, gelet op de bijzondere situatie dat voor kruisbenoemingen nu eenmaal uit een beperkt bestand van personen kan worden geput, in dit wetsvoorstel - via een wijziging van artikel 5c Wvra - in voorzien dat de door de Hoge Raad op te maken lijst van aanbeveling aan de Tweede Kamer geen zes namen bevat, maar voor deze specifieke benoemingen beperkt blijft tot drie kandidaten.

#### **5. Consultatie over dit wetsvoorstel**

P.M.

---

<sup>20</sup> Vgl. noot 14.

<sup>21</sup> Zolang deze procedure niet is gewijzigd overeenkomstig de voornemens zoals deze zijn verwoord in het op 26 juni 2019 aan de Eerste en Tweede Kamer toegezonden kabinetsstandpunt over het eindrapport van de Staatscommissie parlementair stelsel (*Kamerstukken I* 2018/19, 34430, F, p. 17-18; *Kamerstukken II* 2018/19, 34430, nr. 10, p. 18).



## 6. Financiële gevolgen

Aan dit wetsvoorstel zijn geen financiële gevolgen voor de rijksbegroting verbonden. De figuur van de amicus curiae is bedoeld voor enkele zaken per jaar (voor de vier hoogste rechtscolleges tezamen naar verwachting niet meer dan dertig). Eventuele meerkosten als gevolg van extra procedurestappen en zittingstijd kunnen daarom worden opgevangen binnen de bestaande capaciteit. De completering van kruisbenoemingen levert geen kosten op. Deelname door de hier bedoelde raadsheren in buitengewone dienst aan de behandeling van zaken bij de Hoge Raad geschiedt in tijd van en voor rekening van het rechterlijke college waar betrokkene zijn hoofdfunctie vervult (zie ook de artikelsgewijze toelichting bij artikel IV, onderdeel C).

## II. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

### ARTIKEL I (Algemene wet bestuursrecht)

#### *A (wijziging artikel 8:12a)*

Deze wijziging betreft een redactionele verbetering.

#### *B (nieuwe afdeling 8.1.2b; nieuw artikel 8:12b)*

Het eerste lid van het voorgestelde artikel 8:12b bevat de kern van de amicus curiae-procedure: de mogelijkheid voor de rechter om anderen dan partijen in de gelegenheid te stellen om schriftelijke opmerkingen te maken. Het is aan het betrokken rechtscollege om, afhankelijk van de zaak die het betreft, te kiezen voor specifieke consultaties of een open (internet)consultatie. Ook wordt het aan het betrokken rechtscollege overgelaten om in een bepaalde zaak waarin men de opvatting van amici curiae wil vernemen, al dan niet te werken met een specifieke vraagstelling.

Normaliter zal tot de inzet van de amicus curiae worden besloten aan het begin van de procedure. In zaken waarin met toepassing van artikel 8:12a Awb een conclusie wordt genomen door een staatsraad advocaat-generaal of raadsheer advocaat-generaal, ligt het in de rede dit te doen voordat de conclusie wordt gevraagd, zodat de opmerkingen kunnen worden betrokken bij de conclusie.

De inzet van de amicus curiae is bedoeld voor een beperkt aantal belangrijke zaken en dus niet geschikt voor zaken die in behandeling zijn bij een enkelvoudige kamer. Om die reden is in het eerste lid uitdrukkelijk bepaald dat het moet gaan om zaken die in behandeling zijn bij een meervoudige of grote kamer, net zoals het geval is bij zaken waarover een conclusie wordt verzocht aan een staatsraad advocaat-generaal of raadsheer advocaat-generaal (art. 8:12a, eerste lid, Awb).

Blijkens het in paragraaf 3 van het algemeen deel genoemde evaluatierapport volgt uit de in het kader van die evaluatie gehouden interviews en questionnaires het eenduidige beeld dat partijen bij de beslissing over het inzetten van de amicus curiae op dezelfde wijze betrokken moeten worden als bij de inschakeling van deskundigen op grond van artikel 8:47 Awb. Het derde lid doet hieraan recht door voor te schrijven dat van de beslissing om een amicus curiae in te zetten aan partijen mededeling wordt gedaan en dat het betrokken rechtscollege partijen schriftelijk in de gelegenheid kan stellen om hun wensen omtrent dat voornemen aan het college kenbaar te maken. Voor de formulering is zoveel mogelijk aangesloten bij de artikelen 8:47, derde lid, en 8:45, vierde lid, Awb. Deze wensen kunnen met name de

eventuele vraagstelling aan de amicus betreffen alsmede eventueel de vraag welke specifieke amici moeten worden benaderd. Het is aan het betrokken rechtscollege om voor het kenbaar maken van die wensen een termijn te stellen. In de regel zal een termijn van twee weken in de rede liggen. Overeenkomstig de aanbevelingen in het evaluatierapport is ervan afgezien om dit uitdrukkelijk in de wet te regelen.

In het evaluatierapport is terecht gesteld dat de door amici curiae verstrekte schriftelijke opmerkingen ter kennis moeten worden gebracht van partijen. Dit vloeit voort uit het verdedigingsbeginsel. Voor de (hoger)beroepsprocedure behoeft dit niet afzonderlijk te worden geregeld, omdat dit reeds voortvloeit uit artikel 8:39, eerste lid, Awb, waarin is vastgelegd dat de op de zaak betrekking hebbende stukken worden toegezonden aan partijen. Wel moet worden geregeld dat partijen de mogelijkheid hebben om op de schriftelijke opmerkingen van amici curiae te reageren. Dit vloeit voort uit het vereiste van hoor en wederhoor. Hiervoor is in het vierde lid een regeling opgenomen, die is geënt op de artikelen 8:47, vijfde en zesde lid, en 8:45a, vierde lid, Awb. Voor het naar voren brengen van zienswijzen over de opmerkingen van amici curiae zal in onderdeel A van de bijlage bij het Besluit proceskosten bestuursrecht worden vastgelegd dat daarvoor in beginsel 0,5 procesvergoedingspunt kan worden toegekend.

Met het vijfde lid, waarin de mogelijkheid wordt geopend om amici curiae die schriftelijke opmerkingen hebben gemaakt ter zitting uit te nodigen voor een toelichting, wordt de daartoe strekkende aanbeveling uit het evaluatierapport overgenomen. Het zesde lid waarborgt dat partijen hiervan tegelijkertijd in de aan hen toe te zenden uitnodiging voor de zitting op de hoogte worden gesteld. Ter zitting kunnen partijen, gelet op het vereiste van hoor en wederhoor, uiteraard reageren op wat de amici toelichten. Hiervoor geldt hetzelfde als wanneer deskundigen, getuigen, enz. ter zitting verschijnen. Partijen hebben ter zitting altijd het laatste woord (art. 8:65, tweede lid, Awb).

## **ARTIKEL II (Algemene wet inzake rijksbelastingen (Awr))**

Via de in artikel II voorgestelde aanvulling van artikel 29 Awr wordt bewerkstelligd dat de amicus curiaeprocedure ook beschikbaar komt voor het beroep in cassatieprocedures bij de Hoge Raad in fiscale zaken.

## **ARTIKEL III (Wet op de rechterlijke organisatie)**

Voorgesteld wordt om, via een daartoe strekkende wijziging van artikel 72, eerste lid, Wet RO, het maximale aantal raadsheren in buitengewone dienst in de Hoge Raad te verhogen van vijftien naar twintig in verband met de via artikel IV geopende mogelijkheid om ook leden van een ander hoogste rechtscollege als zodanig te benoemen.

Opgemerkt wordt nog dat, aangezien deze raadsheren in buitengewone dienst hun hoofdfunctie in een ander rechtscollege vervullen, zij geen lid zullen zijn van de rechtsvergadering van de Hoge Raad, maar aan die vergadering wel op uitnodiging zullen kunnen deelnemen. Dit is voor plaatsvervangers in andere gerechten dan de Hoge Raad reeds vastgelegd in de Wet RO (art. 22, eerste en derde lid). Voor de Hoge Raad is de samenstelling van de rechtsvergadering geregeld in artikel 26 van het Besluit orde van dienst gerechten. Dat Besluit zal derhalve in technische zin worden aangepast om voor de Hoge Raad materieel dezelfde regeling te treffen als voor andere gerechten is vastgelegd in artikel 22, eerste en derde lid, Wet RO.

## **ARTIKEL IV (Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren (Wrra))**

### *A (wijziging artikel 5a)*

Het nieuw voorgestelde derde lid in artikel 5 Wrra opent de mogelijkheid voor de benoeming van leden van andere hoogste bestuursrechtelijke rechtscolleges als raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad, zoals toegelicht in paragraaf 3 van het algemeen deel van deze memorie. De formulering “onafhankelijk, bij de wet ingesteld orgaan dat in hoogste ressort met bestuursrechtspraak is belast” is ontleend aan artikel 1:4, eerste lid, Awb, met dien verstande dat de woorden “in hoogste ressort” hier zijn toegevoegd om duidelijk te maken dat het om de rechtscolleges gaat die in hoogste instantie (als bestuursrechter in enige of hoogste aanleg) rechtspreken.

Voor hen die als raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad worden benoemd, geldt dat zij vallen onder het begrip “rechterlijke ambtenaren” in de zin van artikel 1, onder b, 1<sup>o</sup>, Wet RO. Verder geldt ingevolge artikel 1, onder c, Wet RO dat zij behoren tot de categorie “rechterlijke ambtenaren met rechtspraak belast”. Uit artikel 1, eerste lid, onder b, Wrra volgt dat zij rechterlijk ambtenaar zijn in de zin van de Wrra. De voor raadsheren in buitengewone dienst in de Hoge Raad geldende rechtspositionele regels zijn dus ook op hen van toepassing, zodat hiervoor geen nadere voorzieningen behoeven te worden getroffen. Evenmin achten wij voorzieningen nodig voor het beëindigen van een kruisbenoeming. De benoeming geschiedt voor het leven (art. 117, eerste lid, Grondwet en art. 2, eerste lid, Wrra), maar het is vanzelfsprekend dat tevens ontslag als raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad wordt verleend als de benoeming in de rechterlijke hoofdfunctie eindigt.

### *B (wijziging artikel 5c)*

Deze wijziging is reeds toegelicht in paragraaf 4 van het algemeen deel van deze memorie. In aanvulling hierop wordt opgemerkt dat de benoeming tot raadsheer in buitengewone dienst bij de Hoge Raad geschiedt bij koninklijk besluit op voordracht door de Minister voor Rechtsbescherming (art. 117, eerste lid, Grondwet en art. 2, eerste lid, Wrra).

### *C (wijziging artikel 9)*

Aangezien leden van een ander rechtscollege uit hoofde van hun rechterlijke functie in dat rechtscollege, als raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad worden benoemd, ligt het in de rede hen voor wat betreft de bezoldiging gelijk te stellen met andere raadsheren in buitengewone dienst, raadsheren-plaatsvervanger e.d. die ingevolge artikel 9, eerste lid, Wrra geen vergoeding ontvangen omdat zij al salaris genieten uit hoofde van hun rechterlijke hoofdfunctie elders. De Wrra regelt dit nu alleen voor hen die als “rechterlijk ambtenaar” in de zin van de Wrra salaris genieten. Omdat leden van de ABRvS niet vallen onder het begrip “rechterlijk ambtenaar” in de zin van de Wrra, wordt voorgesteld de formulering van artikel 9, eerste lid, zodanig aan te passen dat ook zij hieronder vallen.

Opgemerkt zij nog dat omgekeerd in artikel 8 van het Besluit rechtspositie Raad van State, Algemene Rekenkamer en Nationale ombudsman zal worden vastgelegd dat aan hen die hun hoofdfunctie hebben in de Hoge Raad, de CRvB of het CBb en als staatsraad in buitengewone dienst deelnemen aan de werkzaamheden van de ABRvS, evenmin een vergoeding wordt toegekend.

**ARTIKEL V** (inwerkingtreding)

Gelet op de bij de betrokken rechtscolleges levende wens dat de in dit wetsvoorstel geregelde voorzieningen zo spoedig mogelijk ter beschikking komen, heeft bij het bepalen van het tijdstip van inwerkingtreding geen rekening te worden gehouden met de vaste invoeringstermijn van twee maanden en de vaste verandermomenten (vgl. aanwijzing 4.17, vijfde lid, onder a, van de Aanwijzingen voor de regelgeving).

Voorts wordt opgemerkt dat niet hoeft te worden voorzien in overgangsrecht, omdat het geen bezwaar ontmoet dat de aan de in dit wetsvoorstel opgenomen wijzigingen onmiddellijke werking hebben.

Deze memorie van toelichting wordt ondertekend mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De Minister voor Rechtsbescherming,

Sander Dekker

## **BIJLAGE BIJ DE MEMORIE VAN TOELICHTING**

### **Overzicht uitspraken grote kamers ABRvS, CRvB en CBb**

ABRvS 29 januari 2014, ECLI:NL:RVS:2014:188

*mrs. Polak, Van Buuren (ABRvS), Simons (CRvB), Feteris (HR) en Van Zutphen (CBb)*

Redelijke termijn in procedures bij de bestuursrechter

ABRvS 17 september 2014, ECLI:NL:RVS:2014:3379

*mrs. Polak, Slump (ABRvS), Simons (CRvB), Verheij (ABRvS) en Van Zutphen (CBb)*

Publieke taakjurisprudentie (b-organen art. 1:1 Awb)

ABRvS 14 januari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:14

*mrs. Polak, Van Buuren, Borman (ABRvS), Van Zutphen (CBb) en Venema (CRvB)*

Rechtskarakter reactie bevoegd gezag op melding

ABRvS 28 januari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:308

*mrs. Polak, Van Buuren (ABRvS), Feteris (HR), Bolt (CBb) en Venema (CRvB)*

Termijnen voor indiening herzieningsverzoeken ex artikel 8:119 Awb

CRvB 13 februari 2015, ECLI:NL:CRVB:2015:282

*mrs. Simons, Venema (CRvB), Polak, Lubberdink (ABRvS) en Van Zutphen (CBb)*

Criteria voor vrijstelling griffierecht bij betalingsonmacht

CBb 25 maart 2015, ECLI:NL:CBB:2015:76, JB 2015/96

*mrs. Van Zutphen, Van den Berk (CBb), Simons (CRvB), Borman en Polak (ABRvS)*

Boeteoplegging

ABRvS 2 november 2016, ECLI:NL:RVS:2016:2927

*mrs. Vlasblom, Borman, Van de Gronden, Jurgens (ABRvS) en Bolt (CBb)*

Verdeling schaarse vergunningen

ABRvS 5 juli 2017, ECLI:NL:RVS:2017:1818 en ECLI:NL:RVS:2017:1819

*mrs. Polak, Parkins-de Vin (ABRvS), De Hullu (HR), Bolt (CBb) en Simons (CRvB)*

Bewijsvergaring in boetezaken

ABRvS 2 augustus 2017, ECLI:NL:RVS:2017:2081

*mrs. Van Ettekoven (ABRvS), Bolt (CBb), Scholten-Hinloopen (ABRvS), Sniijders (HR) en Van Ravels (ABRvS)*

‘Knip’ in schadeverzoekschriftprocedure (bevoegdheidsverdeling bestuursrechter en burgerlijke rechter)

CBb 26 oktober 2017, ECLI:NL:CBB:2017:343

*mrs. Winter (CBb), Borman (ABRvS), Van der Beek (CBb), Rottier (CRvB) en Wolters (CBb)*

Toepassing artikel 5:44 Awb

ABRvS 2 mei 2018, ECLI:NL:RVS:2018:1449

*mrs. Van Ettekoven (ABRvS), Simons (CBb), Borman (ABRvS), Venema (CRvB) en Koopman (HR)*

Rechtskarakter bestuurlijke waarschuwing

ABRvS 27 juni 2018, ECLI:NL:RVS:2018:2115

*mrs. Van Ettekoven (ABRvS), Simons (CBb), Borman (ABRvS), Venema (CRvB) en Koopman (HR)*

Zwijgrecht en cautieplicht artikel 5:10a Awb

ABRvS 30 januari 2019, ECLI:NL:RVS:2019:260 (verwijzingsuitspraak)

*mrs. Van Ettekoven (ABRvS), Simons (CBb), Venema (CRvB), Koopman (HR) en Schueler (ABRvS)*

Exceptieve toetsing algemeen verbindende voorschriften

CRvB 5 maart 2019, ECLI:NL:CRVB:2019:655 en ECLI:NL:CRVB:2019:669

*mrs. Venema, Van Male (CRvB), Simons (CBb), Van Ettekoven en Van Altena (ABRvS)*

Afgeleid belang

ABRvS 24 april 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1356

*mrs. Van Ettekoven, Van der Beek-Gillessen, Michiels (ABRvS), Simons en Koopmans (CBb)*

Rechtskarakter gedoogbeslissing